

אנז"ק - תיק מקוצר למדריך

סיור בעקבות פעילות כוחות אנז"ק

במלחמת העולם הראשונה בבאר שבע

מוגש לחברה הכלכלית של באר שבע

כתיבה ועריכה - שחר שילה

אוגוסט 2017

מטרת המסמך שלפניכם, הינה להיות לעזר עבור מדריכי סיורים בנושא אנז"ק ברחבי העיר באר שבע.

המסמך מציע רקע תמציתי וכתוב בלשון הדרכה.

יש להתאים את אופי ההדרכה לצרכיו הייחודיים של כל פלח קהל המטייל בעיר. המלצות בנושא זה מופיעות בעמוד האחרון במסמך זה.

רקע היסטורי:

- מלחמת העולם הראשונה
- קרבות גליפולי
- המערכה על עזה
- הקרב על באר שבע
- אלנבי וההטעיה הגדולה - תרגיל התרמיל של מיינרצהגן
- הלוחמים האוסטרלים והישוב העברי
- הציונות בימי מלחמת העולם הראשונה (רקע נדרש לתיירים מחו"ל)
- הצהרת בלפור

אתרים לביקור במסלול אנז"ק בבאר שבע:

- נתיב אנז"ק בנגב
- תל באר שבע
- הגשר התורכי על נחל באר שבע ופארק נחל באר שבע
- מרכז מבקרים בינלאומי באר אברהם
- גן אלנבי
- פארק קרסו למדע ובית הספר של ילדי השיחים הבדווים
- בית הקברות הבריטי בבאר שבע
- מוזיאון אנז"ק
- תחנת הרכבת והאנדרטה התורכית מתחם הקטר
- פארק החייל האוסטרלי ופסל הפרש
- פארק אשכול

רקע היסטורי:

מלחמת העולם הראשונה :

המלחמה הגדולה (כך היה שמה של המלחמה עד שניתן לה הנשם מלחמת העולם בשנת 1920), התרחשה בשנים 1914-1918. במלחמה היו מעורבות מדינות רבות מכל העולם ותוצאותיה הרותתהאסון הביאו למותם של 16.5 מיליון בני אדם ועוד כ- 20 מיליון פצועים ונכים, שרבים מהם היו אזרחים. מוקדי המלחמה המרכזיים היו באירופה, אך זירה משמעותית התחוללה גם במזרח התיכון בשטחי האימפריה העות'מאנית.

הצדדים הלוחמים התחלקו לשני גושים שלחמו זה בזה :

"מעצמות המרכז" כללו את קיסרות גרמניה, קיסרות אוסטרו-הונגריה, האימפריה העות'מאנית ובולגריה.

"מדינות ההסכמה", כללו את האימפריה הבריטית על מושבותיה (אוסטרליה, ניו זילנד, קנדה ודרום אפריקה), צרפת ומושבותיה, האימפריה הרוסית (אשר פרשה מהמלחמה לאחר המהפכה הקומוניסטית ב-1917) איטליה (שהצטרפה ב-1915) וארצות הברית (שהצטרפה ב-1917). לצידן לחמו גם מדינות קטנות כבלגיה, מדינות הבלקן, רומניה ויוון (מ-1917).

קרבות גליפולי:

מערכה זו חשובה מאד להבנת תפקידם של אנשי אנו"ק בארץ ישראל. המערכה האמורה התרחשה בחצי האי גליפולי שבמערב האימפריה העות'מאנית (מערב תורכיה של ימינו לא רחוק מהעיר איזמיר). ראשיתה בתאריך - 25 באפריל 1915, אז נחתו יחידות צבא בריטיות, צרפתיות, אוסטרליות וניו זילנדיות (ANZAC) וכן גדוד נהגי הפרדות העברי בחוף חצי האי גליפולי ובסביבתו, וניהלו שם במשך חודשים קרב עקוב מדם, אשר הסתיים בכישלון. המערכה בגליפולי נחלה כישלון מוחץ. מתוך כ-15,000 חיילים, רק כ-4,000 נותרו בחיים. הכישלון הצורב הפך לאחר שנים למיתוס של מורשת צבאית לאומית אוסטרלית, ותאריך הנחיתה בחוף, הפך ליום הזיכרון הרשמי של צבאות אוסטרליה וניו זילנד, תחת השם יום אנו"ק (ANZAC DAY) המצוין בכל שנה כיום הזיכרון ב- 25 באפריל.

מדינות ההסכמה רצו לפלוש לטורקיה ולהגיע להכרעה מהירה באמצעות כיבושה של הבירה איסטנבול, אך תוכנית זו נכשלה. לאחר נפילת 131,000 חיילים ופציעת 252,000 אחרים החליטו מדינות ההסכמה לסגת מחצי האי. סגן אלוף מוסטפא כמאל, שפיקד על זירה זו בהצלחה רבה, הפך לגיבור כבר בקרב גליפולי וסימן את עתידו כמנהיג כריזמטי מרשים. לימים יהפוך המפקד הצבאי הנערץ למנהיגה הבלתי מעורער של הרפובליקה התורכית החדשה. מעניין לציין, כי האוסטרלים בחרו להציב אנדרטה לזכרו של כמאל מוסטפא אטאטורק בשדרת האנו"ק שבקנבארה בירת אוסטרליה. הקשר הראשון בין הישוב היהודי ואנשי אנו"ק נוצר כאמור במערכה זו, בה השתתף גם גדוד נהגי הפרדות העברי, אשר איבד במהלכה שמונה מאנשיו.

המערכה על עזה

אוסטרליה וניו זילנד שלחו למערכה את מיטב בניהן, בהיותן מחוייבות לכך כ"מושבות כתר" של האימפריה הבריטית. המערכה המרכזית בה לחמו אנשי אנו"ק לאחר קרבות גליפולי, התרחשה באפריקה כשכוונת מדינות ההסכמה היתה לכבוש את ארץ ישראל וסוריה, מידיה של האימפריה העות'מאנית.

לאורך ההיסטוריה מילאו העיר עזה וסביבתה תפקיד מרכזי בבלימת מסעי מלחמה של גורמים שנעו מאפריקה צפונה, אל שער הכניסה הדרומי לארץ ישראל. העות'מאנים נסוגו מחצי האי סיני וייצבו קו הגנה חזק ויציב מעזה לבאר-שבע, במטרה לעצור את הפלישה הבריטית שהגיעה מדרום. הקרבות על כיבושה של עזה היו מן הקשים ביותר שנערכו במלחמת העולם הראשונה, ובמהלכם נפלו עשרות אלפי חיילים משני הצדדים. הקרב הראשון נערך ב-26 במרץ 1917 בסמוך לעיר עזה. היה זה הקרב החשוב הראשון על אדמת ארץ ישראל. קרב עזה הראשון הסתיים בניצחון צבא האימפריה העות'מאנית בסיוע מומחים גרמנים. הבריטים לא הצליחו לפרוץ את החזית, וייתכן שכך קרה בשל תכנון ההגנה העות'מאנית על ידי המפקד הגרמני - קרס פון קרסנשטיין, שזכה לשבחים על פעילותו המקצועית. הכוחות הקרב השני על עזה נערך ב-19 באפריל 1917 והוא החל בהסתערות מזרחית לעזה. העות'מאנים, שחיזקו את כוחותיהם לאחר הקרב הראשון, הצליחו להביס את הבריטים פעם נוספת. ב-28 ביוני 1917 הוחלף הפיקוד הבריטי (גנרל מאריי) בשטח ומונה גנרל אדמונד אלנבי למפקד חיל המשלוח המצרי. משרד המלחמה הבריטי חיזק את צבאו של אלנבי באופן משמעותי כשתגבר אותו בשלושה גייסות - שני גייסות רגלים וגייס פרשים.

אלנבי וההטעיה הגדולה - תרגיל התרמיל של מיינרצהגן

קרב באר שבע ב-31 באוקטובר 1917 הביא לפריצת דרך משמעותית במלחמה, כאשר פרץ הצבא הבריטי את קו ההגנה התורכי והחל לנוע צפונה לכיוון מרכז הארץ. את ההצלחה הבריטית יש לזקוף לזכות מבצע הונאה, שגרם לעות'מאנים להאמין שגם את ניסיונם השלישי להבקיע דרך למרכז הארץ יוציאו הבריטים לפועל אל מול העיר עזה. כחלק מההונאה נקטו הבריטים שורה של אמצעי הסוואה והטעיה. מטוסים קלים גרמניים שהיו באזור לא הבחינו בתנועות הצבא הבריטי שנערכו בעיקר בחשכה, ללא אורות, בעוד שבאור הבוקר חזרו המשאיות הבריטיות אל מקומן, על מנת לייצר מראית עין של דילול הכוחות בחזית עזה. תשדורות אלחוט של דיסאינפורמציה שודרו במכוון בקוד שנפל בידי הגרמנים, והבריטים שידעו על כך, וידאו שהגרמנים מעבירים לתורכים את המידע ה"כביכול סודי" שנפל בידיהם. לצד אלה מוכר מאד גם "סיפור התרמיל" שהופל על ידי קצין המודיעין הבריטי קולונל ריצ'רד מיינרצהגן בתרגיל הטעיה מתוחכם, אשר גרם לתורכים להאמין כי התיק האותנטי מכיל מסמכים מקוריים וחיוניים. בפועל הכיל התיק מסמכים שכללו מידע מוטעה לגבי כוונות הבריטים וגרמו לתורכים לפעול בהתאם. הנדבך האחרון במסך הערפל הקרבי לכיבוש עזה, מופיע בספרו של הקולונל מיינרצהגן "יומן מזרח תיכון 1917". הבריטים הרגילו את החיילים התורכים לקבל קופסאות סיגריות קטנות שהופלו ממטוסים בריטיים קלים מעל העמדות מדי ערב לפני שקיעה. בערב ה-6.11.1917, זמן קצר טרם תחילת הקרב השלישי על עזה, נזרקו לעמדות התורכיות אלפי קופסאות סיגריות ספוגות אופיום, שגרמו לחיילים התורכים להיות רדומים וחסרי כל יכולת לפעול ביום הקרב. הקרב על באר שבע שנערך שבוע קודם לכן, בכיבוש של הפרשים הקלים האוסטרליים, לצד ההצלחה בכיבוש עזה, פרצו את הדרך לצבא הבריטי לנוע צפונה, ולימים הפכו למורשת קרב חשובה ומרכזית בתולדות צבאות אוסטרליה וניו זילנד.

הקרב על באר שבע

שחרור באר שבע היה חוליה מרתקת בשרשרת אירועים רחבת יריעה במהלכי המלחמה כולה. כיוון שזהו הנושא המעניין עבורנו בסיור זה, נתמקד מעט באירועי הקרב לשחרור באר שבע.

בין קרב עזה השני (אפריל 1917) לשחרור באר שבע, מפרידים שישה חודשים ארוכים, בהם היתה החזית למלחמת חפירות.

גזרת העיר באר שבע הינה מישור צחיח, מוקף גבעות, שעליהן בנו הטורקים מערכת ביצורים ותעלות קשר. מערכת זו הקיפה את העיר בחצי קשת מצפון דרום ומזרח, עם זאת קו ההגנה הטורקי במזרח היה לא יותר ממערכת שוחות ללא גדר תיל שחיזקו את המכשול הטבעי של נחל באר שבע. מעבר לטבעת הראשונה נבנו ביצורים נוספים בטבעת חיצונית בקוטר של עד 6.5 קילומטר מהעיר שהגנו על באר שבע ממערב ודרום מערב. נקודה מרכזית במערך ההגנה היה תל באר שבע, המשקיף על העיר ממזרח, בו הועמדו 900 חיילים ופלוגת מכונות ירייה. הניצחון הטורקי בקרב עזה השני באפריל, הביא להערכות חדשה של הצבא וארגון מחדש של קווי ההגנה וסדרי הכוחות. על סמך ההנחה כי הצבא הבריטי יחדש את התקפתו שתתרכז שוב בגזרת עזה, תוגברו הכוחות של הצבא הטורקי בגזרה זו. ביוני 1917 נערך ארגון מחדש של שדרת הפיקוד העות'מאני העליון בזירת ארץ ישראל, כך שבערב הקרב עמד לרשות התורכים כוח בסדר גודל מרשים, שמנה כ- 35,000 חיילים לאורך קו באר שבע-עזה וכ-260 תותחים מסוגים שונים. הכוח התורכי גובה על ידי כוח גרמני מיוחד המוכר בשם "קורפוס אסיה", שכלל יחידות תמיכה ולחימה מיוחדות.

אל מול העות'מאנים והגרמנים, עמד חיל המשלוח המצרי בפיקודו של גנרל אדמונד אלנבי. את פרק הזמן בין הקרב השני על עזה לבין קרב באר שבע ניצל חיל המשלוח המצרי של הצבא הבריטי לבניית כוחות ואיסוף מידע על קווי ההגנה ותנועות הצבא העות'מאני. אלנבי העביר את מפקדת חיל המשלוח מקהיר אל אזור הלחימה וקבע אותה בחאן יונס. את החלק העיקרי בהתקפה על באר שבע היו אמורים לשאת על כתפיהן דיוויזיות הפרשים הקלות - האוסטרלית והניו זילנדית. יחידות אלו היו על פי תורת הלחימה הבריטית יחידות חיל רגלים רכוב (ולא יחידות חיל פרשים). הלוחמים היו חמושים בנשק חי"ר בלבד וחסרו את חרב הפרשים ואת הכידונים שאפיינו חיל פרשים. על פי תורת הלחימה, נועדו יחידות אלו להגיע עד קווי האויב על גב הסוס, אך את ההתקפה עצמה ניהלו החיילים לאחר ירידה מגב הסוס תוך לחימה כחיילי חי"ר, ובזמן שאחד מכל 4 לוחמים נותר להחזיק בסוסים. על פי התוכנית הבריטית היה אמור חיל הרגלים של הקורפוס ה-20 לתקוף חזיתית את קווי ההגנה התורכיים, בעוד שיחידות הפרשים הקלות יאגפו את באר שבע, יתקפו מצד מזרח, יכבשו את העיר ויאבטחו את מקורות המים שבה. עיקר המערכה והמפתח להצלחתה היה היערכות לוגיסטית מדוקדקת של הבריטים, על מנת להתגבר על המחסור במים ועל מנת לעמוד בתוכנית קווי האספקה הארוכים ממצרים אל הנגב. במקביל נדרש מאמץ מודיעיני להסתיר את בניית הכוחות ואת תוכנית המתקפה מן התורכים, ובכך עסק הקולונל מיינרצהגן שניהל מערכת דיס-אינפורמציה מקצועית מול התורכים.

הכוחות הבריטיים נדרשו לתחכום רב בבניית קווי אספקה של מים, מזון וציוד, שיוכלו לנוע במדבר. לצורך כך גויסו המוני גמלים וסוסים מהבדווים וכן הוקצו כלי רכב רבי מינוע, בעלי עבירות גבוהה. נקודה חיונית לצורך החזקת הכוחות הבריטיים על הקו והבטחת יכולתם ללחום, הייתה אספקת מים סדירה. לצורך כך נחפרו בארות מים והוקמו מפעלי מים כולל צינור בריטי שמשך מים מכיוון תעלת סואץ אל אזורי הלחימה. הובלת המים לחיילי חיל המשלוח נעשתה על גבי שיירות של אלפי גמלים, אשר תפקידם היה להבטיח אספקת מים לכיבוש באר שבע. לצורך המשך הדרך צפונה, נדרשו הבריטים לניצול מהיר של ההצלחה המבצעית, שכן היה עליהם לתפוס את בארות המים בבאר שבע וסביבתה. כישלון

בסוגיה זו, פירושו היה עצירת המבצע כולו והתקפלות הכוחות לאחור. כוונת הבריטים הייתה לשכנע את הפיקוד הטורקי כי עיקר המאמץ יתרכז - שוב בתקיפה מאסיבית על העיר עזה. תשדורות אלחוטיות לא מוצפנות עם רמזים, ידיעות על היעדרות קצינים בכירים מקו החזית בתאריכים שונים היו רק קצה הקרחון, הבריטים בנו מחנות דמה ריקים, וריכזו סירות בסמוך לחוף רצועת עזה. בלילות הועברו כוחות לשטחי כינוס והתארגנות בעוד שכוח מזערי נותר להחזיק את מחנות הצבא בפעילות לכאורה שגרתית ולבסוף, הפגזת ריכוך ארטילרית החלה על קווי הטורקים בעזה 4 ימים לפני מועד ההתקפה בבאר שבע כהכנה, לכאורה, למתקפה העתידה לבוא על עזה. תרגיל ההונאה המפורסם ביותר נערך על ידי קצין מודיעין בריטי ממטה פיקוד חיל המשלוח קולונל ריצ'רד מיינרצהגן ובמהלכו הושאר בשטח התורכי תיק ובו מסמכים שונים, חלקם אישיים וחלקם הכלילי תכתובות עם קצינים בריטיים וכן טיוטות כביכול לדיון בישיבות מטה. התיק שהופל במכוון על ידי מיינרצהגן לאחר שכביכול נפגש מאש תורכית שנורתה אליו, הועבר מיידית למפקדה תורכית-גרמנית, שם נערך ניתוח של המסמכים. ניתוח זה הביא את התורכים לחיזוק הערכתם הראשונית, כי עיקר המאמץ הבריטי ייערך בגזרת עזה, בעוד מאמץ משני וייתכן שאף תרגיל הסחה יופנה כלפי באר שבע. חיל המשלוח המצרי החל להניע את הכוחות שנועדו לתקוף את באר שבע, תחילה אל שטחי כינוס במרחק מה מקו החזית באזור עזה ולאחר מכן למחנות שנועדו לשמש כנקודת יציאה סופית לפני הקרב. קורפוס הפרשים המדברי ודיוויזיית אנז"ק התקדמו בדילוגים ובשעות הלילה מאזור רפיח אל עבר ח'לסה - (חלוצה). הדיוויזיה האוסטרלית תפסה את ביר ע'סלוג (באר משאבים) ובמאמץ הנדסי הצליחו אנשיה לשפר את תפוקת המים במקום, כך שביום 29 באוקטובר הצליחו מקורות המים לספק מנת מים אחת לסוסים למשך יום.

בשעה 05:55 החלו סוללות הארטילריה הבריטיות בהפגזה על עמדות ההגנה הטורקיות שמדרום מערב ל'מחנה נתן' (של ימינו). הי זה האות לתחילת הקרב על באר שבע.

בקשת התגבורת של המפקד התורכי בבאר שבע נענתה בשלילה ובכך נחרץ גורלה של העיר, אשר עוד באותו ערב נפלה בידי כוחות אנז"ק וצבא בריטניה.

במערכה על באר שבע נתפסו 1,148 שבויים טורקים 10 תותחים ו-4 מכוונות ירייה. בארות המים בעיר נתפסו כשהן שמישות - למרות הוראותיו של איסמט ביי לפוצץ את מתקני השאיבה, מתוך 17 הבארות בעיר נהרסו שתיים בלבד, ועוד שתיים ניזוקו.

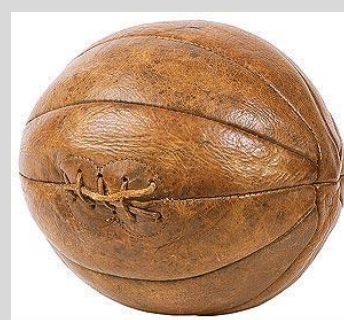
ההצלחה בבאר שבע הייתה לפחות בפן הסמלי שלה נקודת מפנה עבור הצבא הבריטי והתממשות התקוות שתלו באלנבי, המערכה על המזרח התיכון הפכה מסדרת כישלונות מביכים להצלחה. קשה להפריז במשקל ובחשיבות המיוחסים להתקפה הרכובה של הפרשים על העמדות הטורקיות בבאר שבע, הצבא האוסטרלי וההיסטוריה הרשמית שלו מיחסים לאירוע בפרט ולקרב באר שבע מקום של כבוד במורשת הקרב והמורשת הלאומית. הניצחון ובעיקר התעוזה שבהסתערות הפכו את החזית של סיני וארץ ישראל מזירה צדדית למרכז תשומת הלב.

המלחמה הביאה לקיצה תקופה בת 400 שנים, בהן שלטו העות'מאנים בארצות מזרח הים התיכון, ולתחילת תקופת המנדט הבריטי על ארץ ישראל. במהלך המלחמה ניתנו הבטחות מדיניות סותרות לעמי האזור: בזמן המלחמה פורסמה הצהרת בלפור שטמנה בחובה הבטחה לבית לאומי לעם היהודי בארץ ישראל. לאור התחייבות זו, העניק חבר הלאומים לאחר המלחמה לממלכה המאוחדת את המנדט להקים בארץ ישראל בית לאומי לעם היהודי, מה שהוביל בסופו של דבר לייסודה של מדינת ישראל.

לצד הצהרת בלפור, הובטחה על ידי הבריטים לערבים הקמת ממלכה ערבית גדולה שתכלול את החיג'אז וסוריה הגדולה כפי שנוסחה במכתבי חוסיין-מקמהון. עם תום המלחמה חולק המזרח התיכון לאזורי השפעה בריטיים וצרפתיים על פי הסכם סייקס-פיקו, שנחתם במהלך המלחמה, וועידת סן רמו.

אנקדוטה נוספת למדריכים - איך מנצחים קרב עם כדורגל?

לוטננט קולונל ארתור דרמונד ברטון הצטיין בקרבות גליפולי וקודם בשל כך לתפקיד מפקד הגדוד ה-22 (קווינס) בבריגדה 181 של הדיוויזיה ה-60 הלונדונית. גדודו הועבר למצרים. בעקבות דרישות אלנבי לתגבור כוחותיו בחזית ארץ-ישראל, ואחר כך סופח לקורפוס ה-20 בגזרת באר-שבע. בליל ה-30 באוקטובר הגדוד בפיקודו הצטיין בקרב פנים אל פנים על הגבעות מדרום מערב לבאר-שבע, בפריצת הגדרות בשלב הראשון של הקרב על העיר. לאחר מספר ימי התארגנות הגדוד כבש ב-6 בנובמבר את מתחמי רושדי וקאוקה, ופתח את הדרך לבריגדות ה-170 וה-180 לכבוש מתחם תל שריעה. התפוצצות מחסני התחמושת לרגלי התל, בליל ה-6 בנובמבר, גרמה לעיכוב המשך ההתקפה, שחודשה בליל ה-7 בנובמבר. בקרב זה הסתער הגדוד שלו על הכוח התורכי שנסוג מתל-שריעה ונערך להגנה על גב רכס כק"מ אחד צפונית לתל. תחת אש כבדה, ובשטח נחות, הסתער הגדוד שוב ושוב על התורכים, שהחזיקו בעקשנות בעמדותיהם, אך שוב ושוב נאלצו האנגלים לסגת. בורטון לא ויתר, עודד את חייליו המותשים והוביל אותם באומץ ובנחישות, פעם אחר פעם אל עבר העמדות התורכיות. אחרי שעות של ניסיונות חוזרים ונשנים במשך כל הלילה, ועל סף שבירה של חייליו, כשדמדומי השחר כבר נראו באופק, הוא הבין שעליו לעשות מעשה לא שיגרתי כדי למלא את המשימה, בטרם יאיר השחר. הוא החליט לעשות ניסיון אחרון, ולעודד את חייליו בדרך מקורית ומיוחדת, כדי לשבור סוף סוף את התנגדות התורכים: הוא נזכר ב"נשק הסודי" של האנגלים, הדבר שכל אנגלי באשר הוא לא יישאר אדיש למולו, הדבר שיוציא אותו מאדישותו בכל מצב, ויסחוף אותו בתזזית קדימה, וללא פחד גם אל מול הסכנה: כדור גל. תוך כדי ההסתערות הגורלית בורטון שלף כדור מתרמילו של אחד החיילים, בעט אותו בחוזקה לפנים, אל עבר התורכים, כשם ששוער כדורגל מוציא כדור ניח מהרחבה אל עבר חלוציו, פתח בריצת אמוק בעקבות הכדור, כשחייליו המשולהבים בעקבותיו, ובזעקות קרב וכידונים שלופים שטפו את עמדות התורכים ההמומים, והכריעו את הקרב. מקרה זה הוא לא היחיד בו השתמשו מפקדים בריטים בכדורגל כדי לשלהב חיילים להסתער. ידוע לפחות על מקרה אחד כזה בקרב על הסוס בחזית המערבית (ראה התמונות). בריטים רבים ששירתו בצבא היו שחקנים או אוהדים של קבוצותיהם, ובמספר מועדוני ספורט ואצטדיונים באנגליה הוקמו אנדרטאות לזכרם. אחרי המלחמה לט. קול. בורטון השתחרר מהצבא, חזר לאנגליה, נפטר בשנת 1933 ונקבר במולדתו.

הלוחמים האוסטרלים והישוב העברי

המפגש הראשון שיצר הערכה הדדית, התקיים כאמור בגליפולי, בין חיילי אנו"ק לבין גדוד נהגי הפרדות. גדוד זה שימש כייחידת תובלה קדמית אשר נוסדה ביוזמת ז'בוטינסקי וטרומפלדור. שבועיים לאחר הקמתו, בתאריך 1.4.1915 כבר תיפקד בגליפולי.

עם הגעתם לארץ ישראל, כוחות אנז"ק גילו אהדה וחביבות לבני היישוב היהודי בארץ ישראל וזכורים עקב כך לטובה בהיסטוריה הציונית. מסעם בארץ ישראל החל בקרבות בעזה, המשיך בכיבוש באר שבע (וזכה להנצחה משמעותית בזיכרון הקולקטיבי הן באוסטרליה והן בישראל), נמשך בקרב על גבעות מעי'אר, ועד לקרבות בירושלים ובמגידו. הידיעה כי החיילים האוסטרלים לקחו חלק חשוב בשחרור הארץ מעול הטורקים, לצד חביבותם ופשטותם, חיבבו אותם עד מהרה על היישוב היהודי בארץ. ספרו של נחום גוטמן שביל קליפות התפוזים שנכתב על רקע התקופה מדגיש את ההבדלים בין יחסם הקשה והמשפיל של השלטונות הטורקים לפני המלחמה ובמהלכה, לבין כוחות מעצמות ההסכמה בכלל והחיילים האוסטרלים בפרט. נחום גוטמן מתאר בספרו את אדיבותם ונדיבותם של האוסטרלים שנהגו לתת צדקה לקבצנים ברחוב ולהודות לבני הארץ שנתנו להם שירות כלשהו דבר שלא היה עולה על דעתם של החיילים הטורקים.

בתחילת מלחמת העולם השנייה שוב התגייס הצבא האוסטרלי לצד בריטניה, במערכה נגד גרמניה הנאצית. במלחמת העולם השנייה הייתה ארץ ישראל בסיס לכוחות בעלות הברית בתקופת שלפני ואחרי יציאה ללחימה בחזיתות השונות. ושוב נפגשו אנשי היישוב עם החיילים האוסטרלים הזכורים לטוב מתקופת מלחמת העולם הראשונה. תל אביב הייתה חביבה על החיילים כמקום בילוי והם ניצלו את העיר העברית כמקום לנוח ולנפוש בחופשותיהם. בחורות מהיישוב היהודי אהבו לפגוש את החיילים באתרי הבילוי בעיר וידוע אף על מקרים של בנות שנישאו לחיילים, הן בריטים והן אוסטרלים ולאחר המלחמה היגרו איתם לארץ מוצאם. חביבותם של החיילים האוסטרלים הייתה קשורה לפשטותם ואדיבותם ולכך שהם היו שונים מהחיילים הבריטים שמבחינת אנשי היישוב היהודי בארץ ייצגו את שלטונות המנדט שלא היו חביבים עליהם.

הציונות בימי מלחמת העולם הראשונה (רקע נדרש לתיירים מחו"ל):

מלחמת העולם הראשונה גרמה מבוכה ובלבול רב בקרב יהדות אירופה. יהודים רבים, אזרחי המדינות השונות הצטרפו, כמו אזרחים אחרים, למאמץ המלחמתי תחת דגל מולדתם. במהלך המלחמה עמדו לא פעם בפני קשיים כיהודים, הן בשל העובדה שנאלצו לעיתים להילחם ביהודים הלוחמים בצבאות יריבים, והן משום שנרדפו בשל יהדותם על ידי גורמים שטענו כי היהודים אינם משתתפים כאחרים במאמץ המלחמתי. קהילות יהודיות רבות, בעיקר במזרח אירופה, הועברו מספר פעמים במהלך המלחמה מיד ליד, ונמצאו לסירוגין תחת חסות רוסית או חסות גרמנית-אוסטרית. בחזית המזרחית גורשו מאות אלפי יהודים מבתיים, בגלל החשש שישרתו את האויב.

השפעת המלחמה על התארגנותה ומהלכיה הפוליטיים של התנועה הציונית הבינלאומית

מצב המלחמה וחלוקתה של אירופה לשני גושים יריבים הציבו בפני התנועה הציונית מספר קשיים ארגוניים.

- א. חברי התנועה הציונית ומוסדותיה היו פזורים בין מדינות שונות שלחמו זו בזו, ולכן התקשו ליצור קשר, לתפקד באופן שוטף ולשמור על אחדות התנועה.
- ב. מנהיגי התנועה, שהיו בחלקם אזרחים רוסים, בחלקם גרמנים ואוסטרלים ואחרים בעלי אזרחות בריטית, מצאו את עצמם משני צידי המתרס.
- ג. מקום מושבה של ההנהלה הציונית היה אמנם בברלין, אך כוחה העיקרי של התנועה היה ברוסיה ובאוסטרו-הונגריה. לכן הוחלט להקים זמנית מרכזי משנה בקופנהגן, בהאג, בלונדון ובניו-יורק.

ד. המוסדות הכספיים של התנועה (בנק אנגלו פלשתינה והקרן הקיימת לישראל) ישבו בלונדון והתקשו במתן סיוע כלכלי ליישוב היהודי בא"י שהיה נתון לשלטון התורכי. כמו כן הם התקשו במימון פעילות ציונית במדינות אירופה שהיו במלחמה עם בריטניה. קשיים אלו הביאו את התנועה לשמירה על מדיניות רשמית ניטרלית במלחמה.

כפי שצוין, באופן רשמי, נקטה ההסתדרות הציונית עמדה ניטרלית שכן התנגדות לתורכים היתה עלולה לסכן את היישוב היהודי בארץ ישראל, ומצד שני, תמיכה בתורכים, היתה מסכנת את יהודי רוסיה. אך מעבר לחזית הניטרלית הרשמית נטו מנהיגי התנועה לצד זה או אחר. בין מנהיגי התנועה היו רבים שתמכו בקו פרו-גרמני משיקולים שונים. יהודי רוסיה קיוו שניצחון גרמני יפיל את הצאר הרוסי, וישים קץ למדיניותו האנטישמית. בא"י קיוו כי גרמניה תשפיע על תורכיה, ותמנע מדיניות הפוגעת ביישוב היהודי בא"י.

לעומתם, היו מי שטענו כי יש לנקוט קו פרו-בריטי מתוך הנחה כי "מדינות ההסכמה" ינצחו במלחמה, וא"י תהיה נתונה להשפעה בריטית. תומכים נלהבים בקו זה היו חיים וייצמן ונחום סוקולוב שבעיצומה של המלחמה פתחו במו"מ דיפלומטי עם הבריטים, על הכרה בריטית בזכותו של העם היהודי לשוב ולהתיישב בא"י ולהקים בה את מדינתו.

הצהרת בלפור

במהלך המלחמה נעשתה בלונדון עבודת הסברה רחבה מצד התנועה הציונית, ונוהל מו"מ בין נציגי התנועה הציונית לשלטונות בריטניה. פעולות אלה נועדו לשתף את הבריטים בשאיפות הלאומיות של התנועה הציונית, כדי שבתום המלחמה כשיחתמו הסכמי שלום יכללו בהם גם שאיפותיה של התנועה הציונית ואף יזכו להכרה בינ"ל. חיים וייצמן היה זה שניהל את המו"מ כנציגה של התנועה הציונית. וייצמן חי בבריטניה והיה מרצה לכימיה באוניברסיטת מנצ'סטר. הוא היה מקורב לבכירים בשלטון הבריטי וביניהם הלורד בלפור, לוי ג'ורג', ווינסטון צ'רצ'יל והרברט סמואל הוא ניצל את קשריו על מנת לשכנעם לתמוך בשאיפות הציוניות. תוצאות המו"מ הביאו לפרסום הצהרת בלפור. ההצהרה פורסמה כאגרת רשמית ששלח הלורד בלפור – שר החוץ הבריטי, ללורד רוטשילד שהיה נשיא הכבוד של הפדרציה הציונית בבריטניה. בתנועה הציונית היתה תחושה כי לראשונה זכו התנועה הציונית והעם היהודי להכרה בשאיפותיהם הלאומיות. במהלך המו"מ הציעה התנועה הציונית את הנוסח הבא המשקף את תביעותיה (18.7.1917): "ממשלת הוד מלכותו, לאחר שעיינה במטרות ההסתדרות הציונית, מקבלת את העיקרון שעל ארץ ישראל לקום מחדש כבית לאומי לעם היהודי. ממשלת הוד מלכותו רואה צורך הכרחי לשם הגשמת העיקרון הזה: מתן אוטונומיה פנימית, חופש עלייה ליהודים והקמת חברת התיישבות לאומית יהודית לשם פיתוחה ועידודה הכלכלי של הארץ. את תנאי ההתיישבות והשגת הצ'רטר עבור חברת התיישבות הלאומית היהודית יש לעבד ולקבוע על פי דעת ממשלת הוד מלכותו עם נציגי ההסתדרות הציונית".

משמעותו של נוסח זה היא:

1. ממשלת בריטניה מכירה בארץ ישראל כולה כבית הלאומי לעם היהודי.
2. הכרה בזכויותיו של העם היהודי לבנות את חייו כעם חופשי בארץ ישראל.
3. מתן אוטונומיה לעם היהודי בארץ ישראל.
4. חופש עליה.
5. הקמת חברת התיישבות לשם פיתוח הכלכלי של הארץ.

כלומר יישום עקרונות תכנית באזל תוך כדי שיתוף פעולה רחב עם בריטניה.

נוסח זה לא התקבל. בריטניה נמנעה מהתחייבות חד משמעית מפני ש :

א. הערבים הם רוב במזרח התיכון ובארץ ישראל. הבריטים חששו ש"חיזור" אחר התנועה הציונית ישפיע לרעה על יחסיהם הטובים עם הערבים. כדי לשמור על מערכת יחסים תקינה ויציבה עם הערבים, העדיפו הבריטים לא להתחייב בצורה מפורשת. חשוב לדעת כי בריטניה מסרה את אגרות מק מהון כצעד לעידוד היחסים הערבים – בריטיים. גם איגרות אלה היו מעורפלות ולא התייחסו לגבולות ברורים. אך הערבים פירשו את תוכן האיגרות כהבטחה בריטית לעמים הערביים במזה"ת להגיע לעצמאות גם בשטחי א"י. הבריטים דחו פרשנות זו.

ב. בשלב זה בא"י קיים ממועוט יהודי שאין בכוחו להביא לקיומה של מדינה עצמאית. לכן, אפשר היה להסתפק בהכרזה מעורפלת ולא מחייבת כפי שביקשה התנועה הציונית לעשות.

נוסח ההצהרה הסופי (2.11.1917) שהתקבל בתום המו"מ היה :

ללורד רוטשילד,

בעונג רב הנני מוסר לך, בשם ממשלת הוד מלכותו, את ההצהרה הבאה של אהדה לשאיפות הציוניות היהודיות שהוגשו לקבינט ואשרו על ידו: "ממשלת הוד מלכותו רואה בעין יפה ייסוד בית לאומי לעם היהודי בארץ ישראל, ותעשה את מיטב מאמציה להקל הגשמת מטרה זו, מתוך הנחה ברורה שלא ייעשה דבר העלול לפגוע בזכויותיהם האזרחיות והדתיות של עדות לא יהודיות הקיימות בארץ ישראל או בזכויותיהם ובמעמדם המדיני, של היהודים בכל ארץ אחרת. אכיר לך תודה אם תביא הצהרה זו לידיעתה של ההסתדרות הציונית".

שלך בכנות,

ארתור גיימס בלפור

משמעות ההצהרה והחסרונות שבניסוחה :

1. המושג "בית לאומי". הנוסח הסופי של ההצהרה היה מעורפל למדי ביחס למושג זה. האם הכוונה

למדינה יהודית ריבונית עצמאית או לאוטונומיה בחסות בריטית?

2. שטחי ההגדרה של הבית הלאומי. גם נושא זה מעורפל. ברור לפי נוסח ההצהרה כי אין בכוונת

בריטניה להכיר בכל ארץ ישראל כשטח המיועד לבית הלאומי היהודי, אך גם לא ברור מהם השטחים שיוקצו, אם בכלל, להקמתו של בית זה.

3. אמצעי הסיוע שתנקוט בריטניה. בניסיונותיה של בריטניה לסייע, האם תינתן תמיכה דיפלומטית,

האם יהיה סיוע ממשי?

4. יחס בריטניה לערבים. מדוע לא מוזכרים במפורש הערבים החיים בארץ ישראל? כשנאמר כי אין

לפגוע בזכויות אזרחיות או דתיות של העדות הלא יהודיות, האם הכוונה לזכויות לאומיות? לזכויות של ריבונות מדינית? שאלה זו נותרה ללא הבהרה.

5. יחס בריטניה ליהדות הכלל עולמית. מה היה יחסה של בריטניה ליהדות הכלל עולמית? ומדוע

הציבה בריטניה את עצמה כמגנה על יהדות העולם?

חשוב לזכור כי ההצהרה אינה מסמך משפטי מחייב מבחינת החוק הבינלאומי.

אתרים במסלול הדרכה בעקבות כוחות אנז"ק בבאר שבע:

נתיב אנזק בנגב

זהו מסלול בו עברו הלוחמים בדרכם לבאר שבע. הנתיב שאורכו כ-100 ק"מ, מנציח את האיגוף הגדול של הפרשים. שלטי הסבר מוצבים באתרי מפתח לאורך הנתיב וכן מוקמות שלוש מבואות ובהן הסברים: בבתרונות בארי, בפארק גולדה ובפארק אשכול. השלטים ממחישים את הווי החיים של הפרשים ואת עלילות הקרבות בשפע של תמונות מאותם ימים. מומלץ לבקר בחניון הלימודי שבנחל אסף מפה של נתיב אנז"ק - http://www.evarok.org.il/uploads/files/netiv_anzak_map.pdf

העיר העתיקה של באר שבע

העיר התורכית העתיקה של באר שבע הוקמה על ידי האימפריה העות'מאנית, תחת שלטונו של הסולטן עבד אל חמיד השני בשנת 1900 כעיר מתוכננת ומודרנית. תוך שנים ספורות היגרו אליה כ-1,000 תושבים, שעיקרם בדווים וערבים מדרום ארץ ישראל (ביניהם היו גם כמה יהודים). העיר החדשה תוכננה היטב בסגנון שתי וערב של רחובות צולבים (תוכנית היפודמית קלאסית). הוקמו בה שפע של בניינים נאים ומרשימים בסגנון בינלאומי ומזרחי על פי מיטב האופנה של ראשית המאה העשרים. כמה מבניינים נאים אלה, נבנו מאבני גיר צהבהבות מסותתות למשעי, שמקורן בחורבות חלוצה הנבטית, המרוחקת כמה עשרות קילומטרים דרומה מבאר שבע. כיום שוכנים בבנייני הציבור הנאים הללו, שגילם מאה שנים ויותר, כמה ממוקדי התיירות והתרבות המרשימים של באר שבע. פרויקט שיקום וחיידוש העיר העתיקה חידש רחובות ומרחבים שכיום מושכים מבקרים רבים הן מקומיים והן מחוץ לעיר. העיר העתיקה משמשת מוקד בילוי ותרבות תוסס לצעירי באר שבע ואתרי התיירות שבה מושכים אלפי מבקרים. להלן רשימת אתרי התיירות והתרבות בעיר העתיקה של באר שבע:

גן לאומי תל באר שבע (תל שבע)

אתר תיירות סמוך לבאר שבע המנוהל על ידי רשות הטבע והגנים הלאומיים. גן לאומי תל באר שבע הינו למעשה התל עליו שכנה בעבר העיר המקראית הקדומה - שבע, הנזכרת בספר יהושע פרק י"ט כעיר שנחלת שבט שמעון. בתל נחשפה עיר ישראלית מבוצרת ומרשימה מן התקופה הישראלית הקדומה (מאות 10 - 6 לפני סה"נ). תושבי העיר הקימו מפעל מים מתוחכם, המעיד על יכולת הנדסית גבוהה. מפעל המים כולל פיר ריבועי עצום החודר לעומק 15 מטרים באדמה. הפיר מוקף בקירות גדולים המדופנים בחלוקי אבן, והוא יורד אל מאגר גדול, שאסף אליו את מי השיטפונות שזרמו בנחל חברון. בכניסה לעיר נחפרה באר המים העמוקה בנגב - 70 מטר עומקה, והיא סיפקה מים למבקרים בעיר, על מנת למנוע מהם לתקוף את העיר העתיקה. בבאר שבע נחשף מוצג מיוחד במינו הוא מזבח הקרנות המשוחזר בכניסה לאתר, שחלקים ממנו נתגלו בחפירות. מראש התל ניתן לערוך תצפית מצוינת על בקעת באר שבע כולה.

הגשר התורכי על נחל באר שבע ופארק נחל באר שבע

גשר הרכבת הטורקי על נחל באר שבע הוא גשר קשתות מאבן שנבנה בשנת 1916 עבור הצבא העות'מאני, כחלק ממסילת הרכבת מנחל שורק לקוסיימה (ניצנה) - מסעף של המסילה המזרחית הצבאית למערב חצי האי סיני, על-מנת להוביל חיילים וציוד צבאי כחלק מהמאמץ הלוגיסטי העות'מאני-גרמני במערכה על סיני וארץ ישראל במלחמת העולם הראשונה. הגשר היה אחד מסדרה של גשרים ומעברי מים מבאר שבע ועד קוסיימה בקדמת סיני. מסילת הרכבת שעברה על הגשר הגיעה עד לעוגיה אל חפיר ומשם לקוסיימה. בתקופת פעילותו, היה אורכו

של קו הרכבת מעפולה לסיני כ-300 קילומטר. השימוש בגשר פסק במאי 1917, מסילת הרכבת רפיח-באר שבע הבריטית שנשלמה ונחנכה במאי 1918 הגיעה לבאר שבע מצפון מערב, הגשר הטורקי מזרעם לעיר נותר ללא שימוש מסילתי גם לאחר שהאזור נפל בידי הבריטים. אורך הגשר הוא 190 מטר, ובמשך שנים רבות היה הגשר הארוך ביותר בישראל. לאחרונה שופץ הגשר כחלק מתוכנית שיקום ופיתוח פארק נחל באר שבע וסביבתו והפכתם לפארק מטרופוליני מרשים של נופש פעיל, הכולל אגם מלאכותי ענק וסביבו מתקני נופש מגוונים.

מרכז מבקרים בינלאומי באר אברהם

על גדת נחל באר-שבע המקראי, בשערי העיר העתיקה שוכן מרכז מורשת חדשני המספר את סיפורו של אברהם אבינו ובאר המים המפורסמת. במרכז תכנים חווייתיים ומיגזג תלת ממדי היוצרים מפגש בין ערכים, אמונה והיסטוריה המשותפים לעולם כולו. המבקרים באתר נחשפים לסיפורו האוניברסלי של אברהם אבינו - המארח הידוע שבאוהלו התארחו המלאכים, משכין השלום הראשון בעולם, האב הרוחני של שלוש הדתות המונותאיסטיות. האתר נפתח לציבור בשנת 2013 וכעת מבקרים בו עשרות אלפי מבקרים בכל שנה.

גן אלנבי

הגן האסתטי הוקם בתחילת המאה הקודמת על ידי התורכים, כגן ירוק ומוצל המהווה מוקד משיכה במרכז העיר המדברית הצחיחה והחמה. היה זה אחד הגנים הציבוריים הראשונים בארץ ישראל. לאחר מלחמת העולם הראשונה הוקם במרכז הגן אתר זיכרון לכבוד גנרל אלנבי, ופסל המציג את דמותו מוצב במרכז הגן, לצד לוחות מידע עשירים ומפורטים אודות מהלכי מלחמת העולם הראשונה לכיבוש באר שבע וסיפורו של צבא אלנבי. כיום, זהו שטח ציבורי פתוח לקהל הרחב לאחר שבמהלך שנת 2014 עבר הגן תהליכי חידוש, שימור ופיתוח. רחוב העצמאות פינת הרצל.

פארק קרסו למדע

פארק המדע הגדול בארץ, הממוקם במתחם בית יציב בעיר העתיקה. המוזיאון המתקדם שוכן במבנה עות'מאני מרהיב שהיה בעברו בית הספר לילדי השיחים הבדווים, ולאחרונה שופץ ושוקם. זהו מוזיאון אינטראקטיבי עשיר הכולל בחצר פתוחה גם גן מדעי רחב ידיים ועתיר אטרקציות, המציע פעילות לכל גיל. בפארק 13 אולמות תצוגה ובהם תערוכות חדשניות ומרתקות כמו: מבנה הגרעין, מיקרו-אלקטרוניקה, גנטיקה וביולוגיה מולקולארית, מכאניקה ועוד. הפרויקט בהובלת קרן רש"י ועיריית באר-שבע. האתר נפתח למבקרים באמצע שנת 2013 וכיום מבקרים בו עשרות אלפי מבקרים בכל שנה.

בית הקברות הבריטי בבאר שבע

בית-הקברות הצבאי הבריטי, שמצפון מערב לעיר העתיקה, הינו אחד משבעה בתי עלמין בריטיים שהוקמו בארץ ישראל במהלך מלחמת העולם הראשונה ולאחריה. בבית העלמין טמונים 1,239 חיילים וקצינים שנפלו בקרבות הדרום במלחמת העולם הראשונה, אשר הועברו מאתרי הקבורה הארעיים מהם 206 מאנז"ק. חמישים וארבעה חיילים לא זוהו, ועל מצבותיהם נחרט: "חייל המלחמה הגדולה, ה' יודע זהותו". רבים מהחיילים האנגלים שנפלו בעת כיבוש הארץ מצאו בו את מנוחתם האחרונה. מכלל החיילים שנטמנו בו, רק עשירית נפלו בקרב על כיבוש באר-שבע, שכן לאחר נובמבר 1918 החלו הבריטים לרכז בחלקה גם חללים נוספים שנטמנו זמנית בתשעה בתי-קברות ארעיים אחרים בנגב; מאזור אורים במערב ועד יבנה בצפון. רובם של הקבורים לא נמנו על חילות אנז"ק, אלא היו חיילים אנגלים מלונדון ומסביבתה. שאר החללים נפלו בעיקר לאחר כיבושה,

בקברות שהתחוללו מצפון לעיר. מבחינת כמות הנופלים הקבורים בו, זהו בית הקברות הצבאי הבריטי הגדול ביותר במדינת ישראל.

מוזיאון אנז"ק

מוזיאון חדשני ומרשים, ההולך ונבנה בימים אלה (יולי 2017) בפניה הדרום מערבית של בית העלמין הבריטי לחללי מלחמת העולם הראשונה. את הקמת המוזיאון יזם וקידם ראש העיר רוביק דנילוביץ', שהדביק בהתלהבותו את שגריר אוסטרליה ואת הגורמים הרשמיים באוסטרליה וניו זילנד, אשר החליטו להירתם למאמץ משותף, וסייעו רבות להקמה בכספי תרומות. ביום הזיכרון המאה לשחרור באר שבע, שייערך בעיר ביום 31.10.17, צפויים ראשי הממשלות של אוסטרליה ושל ישראל לחנוך יחד את פתיחת המוזיאון בטקס מרשים ומרגש.

מתחם הקטר 70414 והאנדרטה התורכית

בשנת 2002 נחנכה סמוך לתחנת הרכבת התורכית אנדרטה יחידה במינה לזכר 298 חללים טורקים שנפלו בקרב על באר שבע. בשנת 2008 הוקדשה הרחבה כולה כ"רחבת מוסטפה כמאל אטאטורק" לכבודו של מייסד הרפובליקה התורכית החדשה, שהיה קצין בצבא העות'מאני, ושהה גם בארץ ישראל. בבסיס המצבה הוצב לוח זיכרון לזכר החללים התורכים שנפלו במערכה. הלוח במקורו הוצב על ידי הבריטים בקיר הכניסה לבית הקברות הצבאי הבריטי, כתגמול לחסד עם המת שעשו התורכים כאשר הציבו מצבה לטייס בריטי שנפל בקרב נגדם. ליד המצבה ניצב פסל ראש של מוסטפא כמאל אטאטורק. בסמוך לאנדרטה מצוי מתחם היסטורי תיירותי מרשים ונאה, המוכר בשם מתחם הקטר 70414.

בשנת 1915 מונה מהנדס הרכבות הגרמני - היינריך אוגוסט מייסנר להוביל את פרויקט הרכבת התורכית לעבר תעלת סואץ. באוקטובר אותה שנה, כבר נחנכה המסילה האורכית (בשמה הרשמי "סעיף מצרים של מסילת חג'אז") בטקס חגיגי שהתקיים בתחנת באר שבע החדשה. לטקס הגיעו שורה של אישים רמי מעלה ברכבת מיוחדת שיצאה מדמשק והגיעה היישר לתחנת באר שבע. התחנה כללה בית נתיבות, מבנה למנהל תחנה, מגדל מים לקטרים ובית מלאכה לקטרים.

פארק החייל האוסטרלי ופסל הפרש

גן נאה וחדיש בשכונה י"א בבאר שבע המנציח את החיילים האוסטרלים שהשתתפו בשחרורה של באר שבע מהתורכים בשנת 1917. גן המשחקים המטופח והנאה נחנך בשנת 2008. המקום מגודר ובו שמירה קבועה, שעות מוגדרות לפתיחה לקהל וצוות עובדים המתחזק אותו. בפניה המזרחית של הגן ניצב פסל של חייל אוסטרלי רכוב על סוס מסתער, ספק פצוע או שמא גוחן על הסוס תוך ההסתערות לכיבוש העיר וכן לוחות עם הסברים על הקרב. אנדרטת הפרש האוסטרלי בפארק החייל האוסטרלי בבאר שבע: בסוף אוקטובר 2007 שוחזרה הסתערות הפרשים על העיר. שחזור הקרב היה יוזמה משותפת של "העמותה למורשת מלחמת העולם הראשונה בארץ ישראל" ועמותת פרשים אוסטרלים המשמרים את מורשת פרשי האנז"ק.

אנדרטת יד אנזק

אנדרטה שנחנכה בשנת 1967 ביער בארי, תוכננה על ידי הארכיטקט ידידיה איזנשטט ונתרמה על ידי יהדות אוסטרליה וניו זילנד לזכר הכוחות משתי הארצות, שפעלו במקום זה. אזור האנדרטה היה חלק מזירות קרב עזה הראשון וקרב עזה השני. האנדרטה בנויה בצורת האות A שהיא האות הראשונה במילה Anzac ובראשה

מרפסת תצפית על כל האזור. 730 חללים מהאנז"ק : 544 חללים מאוסטרליה ו-186 מניו זילנד טמונים בבתי הקברות לחללי האימפריה הבריטית בארץ ישראל במלחמת העולם הראשונה. שיעור חללי האנזא"ק מתוך כלל חללי המלחמה, שהיו 12,197 חללים, הוא 6%. האוסטרלים והניו זילנדים מקיימים ימי זיכרון מיוחדים בימים 25 באפריל ו-31 באוקטובר. טקסים צבאיים מלאים מתקיימים ביום הזיכרון הבריטי (11 בנובמבר). הטקסים מתקיימים ברמלה, ירושלים ובבאר שבע. קרובי החללים נוהגים להגיע לביקורים בבתי הקברות.

גן לאומי אשכול

עין שלאה : חירבת שלאה ניצבת על אחת הגבעות בצפון הגן הלאומי אשכול. במקום ניתן למצוא שרידי כנסייה ביזנטית אשר אותה איתרו חיילים אוסטרליים כמו גם את הפסיפס היפה שהוצב על רצפתה במלחמת העולם הראשונה לאחר שכבשו את עמדת המקלע בראש הגבעה ב-17 באפריל 1917. הפסיפס שהועבר לקנברה שבאוסטרליה והוצב שם באנדרטה לזכר החייל האלמוני שבאנדרטת המלחמה של אוסטרליה. הפסיפס מתוארך לשנת 561 לספירה.

דגשי הדרכה על פי צורכי הפלחים המסיירים בעקבות אנו"ק:

מסלול הסיור באתרים בבאר שבע הינו מסלול אחיד שיוצע לכל המבקרים והמסיירים בעקבות סיפור לוחמי אנו"ק. סדר האתרים, ומשך הביקור בהם נתון לשיקול דעת המדריך עצמו, וכמובן יותאם לרצונו של הגורם המזמין את הסיור. מערך ההדרכה שלפניכם ייתן מידע כללי אודות הנושא, וכן מידע תמציתי אודות כל אתר בנפרד. ההחלטה כמה זמן לבלות בכל אתר ומה לומר בכל נקודה, תותאם על ידי כל מדריכה ומדריך בהתאם לצרכיו של קהל המסיירים.

תיירות פנים כללית:

ההדרכה בסיור זה תתמקד ברקע קצר למלחמת העולם הראשונה, ברקע מקיף יותר למעורבותה של אוסטרליה במלחמת העולם הראשונה ולאופיים של לוחמי אנו"ק. דגש יינתן להבנת חשיבות קרב באר שבע לציונות, תוך קשירת הסמליות של תאריך הצהרת בלפור ויום שחרור באר שבע מידי התורכים. יש לתת מקום לתהליך הקמת הגדודים העבריים במלחמת העולם הראשונה ולתהליכים המקדימים להקמת מדינת ישראל. חיוני לתת רקע היסטורי ראוי באתרים להבנת יום הזיכרון אצל ומשמעותו עבור האוסטרלים תוך סיור באתרים שבמסלול.

תיירות חינוכית:

לצד רקע היסטורי קצר תתמקד ההדרכה במסרים חינוכיים ובערכים: לחימה של אנשי אנו"ק הרחק מהבית על ארץ ועבור מרחב גיאוגרפי שאינו מולדתם של הלוחמים ואינו מוכר להם מילדותם. ההקרבה והמסירות של הלוחמים. חשיבות לוחמי אנו"ק לבאר שבע ולציונות לצד היחסים הטובים ששררו בינם לבין הישוב היהודי. חיינו כיום במאה ה-21 לעומת חייהם כאן בבאר שבע בראשית המאה העשרים. הפערים הטכנולוגיים והפער באיכות החיים בנינו. ערכי הזיכרון והכבוד ללוחמים, המשתקפים בהצבת אנדרטאות של התורכים לבריטים של האוסטרלים לתורכים, למרות שהיו אויביהם. הסיפור היהודי במערכה, הלוחם היהודי, גדוד העבודה, סרן ואן דן ברג הקבור בבית העלמין הבריטי.

תיירות נכנסת:

תמקד בחשיבות הקרבות למהלך המלחמה העולמית ובחשיבות לוחמי אנו"ק להצלחת המערכה בארץ ישראל, אשר שינתה את גורלה של מלחמת העולם הראשונה כולה בסופו של דבר. מיקוד בהכרת הטוב והכבוד שרחש היישוב היהודי לאוסטרלים ולניו זילנדים שלחמו במסגרת אנו"ק. הקשר בין מלחמת העולם הראשונה וראשית הציונות (הצהרת בלפור) וקשר של אנו"ק לזכותם ההיסטורית של היהודים לחיות בארץ ישראל.